

Др Александра Павићевић, доцент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0002-7915-6408

Изворни научни рад
УДК: 347.232.1
DOI: 10.46793/7623-143-0.387P

РАЗГРАНИЧЕЊЕ НИЧИЈЕ СТВАРИ ОД СРОДНИХ КАТЕГОРИЈА У КОНТЕКСТУ СТИЦАЊА СВОЈИНЕ ОКУПАЦИЈОМ*

Резиме

Коришћењем нормативног, историјског, упоредноправног и аксиолошког метода, аутор у раду разматра ничију ствар – као објекат стицања својине окупацијом, почев од римског права, па до данас. У фокусу анализе је решење окупације у српском позитивном праву (решење ЗОСПО-а) у погледу дозвољеног објекта, субјекта, услова стицања својине, као и објашњења *ratio legis*-а института. Уз то, у раду је учињен краћи осврт и на поједина страна позитивноправна решења, ради лоцирања предности и недостатака домаћег, уз сумарно указивање и на решења садржана у предлозима српског будућег грађанског права. Рад садржи објашњење елемената појма ничије ствари, као дозвољеног објекта окупације, у циљу њеног позитивног дефинисања, уз прецизно разграничење од сродних института, а то су: скривено благо, обична сакривена и туђа изгубљена ствар. Разликовање компарираних института је значајно због другачијих правних последица које наступају присвајањем ничије ствари, са једне стране и стварноправних и облигационоправних последица које настају различитим врстама налаза три преостале категорије ствари, као особеним начинима стицања својине. Коначно, аутор у раду износи аргументе у прилог могућег проширења објекта окупације у домаћем праву *de lege ferenda* и на непокретне ствари, као и даљој афирмацији института у пракси.

Кључне речи: окупација; ничија ствар; напуштена ствар; изгубљена ствар; обична сакривена ствар; скривено благо.

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

1. Увод

Окупација представља један од најстаријих начина стицања својине на ничијим стварима, тј. на стварима које немају власника, где стварноправне последице настају тренутно и то непосредно на основу закона. Стицање својине окупацијом омогућава да ствар која је претходно била ничија или од момента када се претходни власник одрекао својине на њој, буде први пут или поново присвојена, тј. да постане објект новог права приватне својине на њој. Циљ је такву ствар доделити у својину новом власнику, како би била збринута, јер она све до тада не фигурира у правном промету, будући да јој недостаје субјект присвајања. *Ratio legis* нормирања овог значајног стварноправног института са дугом правном традицијом, још од римског права па све до модерних регулатива је, како се у литератури истиче, реална социјална потреба да се на овај начин озакони државина напуштених ствари.¹

У српском позитивном праву овај институт је нормиран у Закону о основама својинско-правних односа (ЗОСПО),² као један од оригинарних начина стицања својине и то искључиво на покретним стварима без власника, док је у појединим страним регулативама дозвољен и на непокретностима. Стога је занимљиво утврдити не само својства окупације у домаћем праву, већ и осврнути се и на поједина страна решења, у циљу лоцирања сличности и разлика, као и предности и мана различитих регулатива, што евентуално може бити корисна смерница српском законотворцу за будуће.

Предмет разматрања и критичке анализе у раду су превасходно сличности и разлике између ничије ствари, која може бити предмет стицања својине окупацијом, у односу на три сродне категорије ствари, и то су: изгубљена, сакривена ствар и скривено благо, а које евентуално могу бити предмет стицања својине, али неким другим специфичним начинима. У циљу што прецизнијег позитивног дефинисања, а потом и разграничења ових неколико сродних категорија ствари (негативна дефиниција) осврнућемо се у раду сумарно и на: настанак и еволуцију овог института; анализу елемената појма ничије ствари – као дозвољеног објекта окупације; и њену функцију и значај – некада и данас.

Већ неко време постоје покушаји реформе српског грађанског права, који оличавају два засад израђена предлога решења - Нацрт законика о својини и другим стварним правима из 2011³, као и Преднацрт Грађанског законика

¹ Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2002, стр. 172; Попов, Д., *Стицање права својине окупацијом ствари*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1-2/2008, стр. 360.

² Закон о основама својинско-правних односа Републике Србије, Сл. лист СФРЈ, бр. 6/1980, 36/1990; Сл. лист СРЈ, бр. 29/1996; Сл. гласник РС, бр. 115/2005 – други закон. У даљем тексту: ЗОСПО.

³ Нацрт законика о својини и другим стварним правима из 2011. интернет адреса: <http://arhiva.mpravde.gov.rs/cr/news/vesti/zakonik-o-svojini-i-drugim-stvarnim-pravima-radni-tekst.html>. У даљем тексту Нацрт.

Републике Србије (са изменама из 2019)⁴. Иако ниједан од ова два законска предлога није у међувремену озакоњен, важно је осврнути се и на њихова решења (која нормирају између осталог и окупацију ничије ствари), те одредити даљи смер планираног развоја овог стварноправног института. Ово је нарочито значајно имајући у виду и потребу за хармонизацијом домаћег националног решења са грађанскоправном регулативом Европске уније.⁵ Њу оличава тзв. „меко право“ (*soft law*), чија су стварноправна правила пре свега садржана у Нацрту заједничког референтног оквира за Европско приватно право, који представља основу за планирани настанак Европског грађанског законика.⁶ Ипак, значајно је напоменути да окупација као начин стицања својине (*occupation*) није нормирана у *DCFR*-у⁷, јер то питање очигледно још увек није сазрело за унификацију, те су основа за поређење решења ипак различите националне европске регулативе.

2. Институт окупације кроз време

2.1. Окупација у римском праву

За разлику од савременог права, окупација је некада представљала један од најзначајнијих начина прибављања својине, заснован на природном праву (*ius gentium*),⁸. У римском праву је важило правило «*Res nullius cedit occupanti*»

⁴ Преднацрт грађанског законика Републике Србије (са изменама из 2019) доступан на интернет адреси: <http://www.propisi.com/prednacrt-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html>. У даљем тексту Преднацрт.

⁵ Потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ, Република Србија је, између осталог, преузела и обавезу да своје национално право (позитивно и будуће) хармонизује са правним тековинама Европске Уније (тзв. „аки“-јем). Хармонизација прописа у области грађанског и других имовинских права, одвија се углавном у сфери *Soft law*-а („меког“ права), које обухвата различите правно необавезујуће акте као што су: стратегије, мишљења, препоруке, смернице, декларације органа ЕУ итд. Стварноправна правила ЕУ засад имају форму нацрта и представљају модел са којим државе чланице с временом треба да усклађују своја национална решења. У „меко“ право спадају Нацрти модел-правила, од којих је један нарочито важан за стварно право, а то је *Draft Common Frame of Reference (DCFR)* из 2008. У даљем тексту: *DCFR*.

⁶ *Draft Common Frame of Reference из 2008. (DCFR)*, Нацрт заједничког референтног оквира за европско приватно право, интернет адреса: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf>. Глава VIII *DCFR* нормира различите начине стицања својине на стварима/роби, али је већ у уводним одредбама (– 1:101: - домашај примене) изричито наведено да ова глава не уређује стицање својине окупацијом.

⁷ *DCFR, Book VIII Acquisition and loss of ownership of goods*, VIII . – 1:101: Scope of application: “(1) This Book applies to the acquisition, loss and protection of ownership of goods and to specific related issues. (2) *This Book does not apply to the acquisition or loss of ownership of goods by: ... (g) occupation; (h) finding; or (i) abandonment*”.

⁸ *Gai Inst. II*, 66. Вид. Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2017, стр. 198.

(„Ничија ствар припада заузимаоцу“), као лицу које мора имати вољу да ствар узету у посед стекне у својину присвајањем (*animus rem sibi habendi*).⁹

Кључна разлика у односу на савремена решења је у знатно ширем кругу ствари који се у римском праву подводио под појам ничије ствари, подобне за окупацију. То су биле три категорије ствари: а) ствари странаца (чија својина није гарантована уговором са Римом) и оне одузете од непријатеља у плачкашким упадима на туђу територију (дакле не у рату); б) ствари које су изворно ничије, тј. које никада нису биле у приватној својини, иако спадају у *res in commercio* (ненасељена земљишта, нова острва у мору, ствари пронађене на обалама мора - попут полудрагог камења, бисера и шкољки, затим, шуме и шумски плодови, ухваћене птице, дивљач, пчеле и рибе);¹⁰ и в) дерелинквиране, напуштене ствари (*res derelictae*).¹¹ У каснијој фази развоја римског права непокретности више нису могле бити присвајане окупацијом, већ су постајале државна имовина¹² и уопште, круг ничијих ствари подобних за присвајање с временом је постајао све ужи.

2.2. Окупација у некадашњем српском праву

У грађанским законима важећим на простору некадашње Краљевине Југославије, а то су: Српски грађански законик из 1844. (СГЗ), Општи Аустријски грађански законик из 1811. (ОАГЗ) и Општи имовински законик за Црну Гору из 1888. (ОИЗ),¹³ овај начин стицања својине имао је значајно већи домашај него данас, пре свега јер је круг ствари подобних за стицање био шири.

Тако је у пар. 228 СГЗ било прописано опште правило о окупацији: „*Неке ствари, које ни у чијој власти нису, може сваки заузети и задржати и тим*

⁹ „*Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur*“. *Digesta*, 41.1.3. pr. *Gaius libro secundo rerum contidianum sive aureorum*. Више о окупацији у римском праву видети у: Polojac, M., *Gaius, Hadzic and occupatio of wild animals: classical Roman law in the Serbian Civil Code*, *Fundamina: a Journal of Legal History*, Vol. 20, no. 2/2014, стр. 738-747; Станковић, Е., Владетић, С., *Occupatio од римског до савременог српског права*, *Правни живот*, год. 67, књ. 608, бр. 10/2018, стр. 487-497.

¹⁰ Више о томе у: McLeod G., *Wild and tame animals and birds in Roman law*, *New Perspectives in the Roman Law of Property*, Essays for Barry Nicholas (ed. P. Birks), Oxford, 1989, стр. 176; Donahue, Ch., *Noodt, Titius, and the Natural Law School: The Occupation of Wild Animals and the Intersection of Property and Tort*, Satura R. F., (Hrsg. J. A. Ankum, J. E. Spruit, F. B. J. Wubbe), Fribourg, 1985, pp. 609-629; Lambertini, R., *Erepta a bestiis e occupazione*, *Labeo*, 30, 2/1984, pp. 191-202.

¹¹ Исто.

¹² Видети: Стојчевић, Д., *Римско приватно право*, Београд, 1985, стр. 152.

¹³ Видети: чл. 74-78 и чл. 842-843 Општег имовинског законика за Црну Гору (ОИЗ); пар. 25, пар. 200 ст. 2, пар. 225-230, пар. 235-237, пар. 240 Српског грађанског законика (СГЗ); и пар. 381-384 и пар. 386 Општег аустријског грађанског законика (ОАГЗ).

самим оне прелазе у његову сопственост и он постаје њиховим господаром“. Ово значи да су: 1) поједине категорије ствари – „неке ствари“ (дакле, не све – ограничење према објекту) могле бити стечене присвајањем, тј. окупацијом; и то 2) од стране било ког лица – „може сваки заузети“ (није предвиђено ограничење према субјекту); при чему је 3) државина ствари очигледно представљала кључан услов стицања и то, чини се по сили закона („тим самим оне прелазе у својину...“). Сматра се¹⁴ да су у ову категорију ствари, које су се могле слободно присвојити, осим напуштених ствари, спадале и разне дивље животиње у слободној природи, попут: дивљачи у шумама, риба, шкољки и ракова у јавним водама итд., па и одбеглих пчела које власник није у кратком року (од 24 часа) ухватио, те су све оне могле бити стечене у својину окупацијом.

Занимљиво је приметити да се, осим параграфа 228 СГЗ, који има карактер општег правила о стицању својине окупацијом, и параграфи 235–241 СГЗ такође односе на окупацију, конкретно на стицање својине присвајањем дивљих животиња, укључујући дивље птице, рибе, голубове и пчеле. За разлику од СГЗ, који у већем броју параграфа нормира окупацију различитих врста ствари, ОАГЗ садржи само два члана која се непосредно односе на ово питање (пар. 383 и 384 ОАГЗ), што значи да је решење СГЗ у овом смислу било знатно разрађеније, детаљније, а тиме и боље од свог изворника. Отуд се у старијој домаћој литератури¹⁵ може наићи на поделу тадашње окупације на чак три врсте и то према објекту окупације и то су: 1) лов и риболов (при чему су се, по узору на римско право, разликовале категорије дивљих, припитомљених и питомих животиња, као дозвољени објекти окупације); 2) окупација напуштених (дерелинквираних) ствари; и 3) ратни плен.

Важно је уочити да су ничије ствари које је заузималац могао стећи присвајањем према СГЗ-у и ОАГЗ биле и непокретне ствари - тзв. «пуста места», никад обрађивана, као и напуштена земљишта.¹⁶ Тако је у СГЗ-у било прописано да: *„Пуста места нису ничија (не припадају никоме, немају власника, прим. аутора), а таква сваки заузети и освојити може“*. Према пар. 230 СГЗ-а окупацијом су се могла присвојити под одређеним условима и она земљишта која су раније била обрађивана, али која је власник након тога напустио, а изузетно и крчењем шуме (у законом предвиђеним случајевима).

За разлику од СГЗ-а и ОАГЗ-а решењем ОИЗ-а је окупација непокретности била изричито забрањена: *„Пошто у Црној Гори нема земље за коју се не би*

¹⁴ Више о утицају римског класичног права на решења СГЗ у контексту животиња као ничијих ствари подобних за присвајање (окупацију) видети у: Полојац, М., *Српски грађански законик и одредбе о присвајању дивљих животиња: рецепција изворног римског права*, Анали Правног факултета у Београду: тромесечни часопис за правне и друштвене науке, год. 60, бр. 2/2012, стр. 117-134.

¹⁵ Детаљније о томе у: Ђорђевић, А., *Окупација (присвојење) као начин прибављања својине*, Архив за правне и друштвене науке, год. 1, књ. 1, бр. 3/1906, стр. 247 и даље.

¹⁶ Видети: пар. 222 СГЗ. Детаљно о томе у: Ђорђевић, А., *нав. чланак*, стр. 333-341.

знало чија је...“.¹⁷ Очигледно је да је решење ОИЗ било другачије од друге две кодификације важеће на простору наше тадашње државе и наслућивало је даљи смер развоја института окупације у европском праву - редуковање дозвољеног објекта присвајања само на покретне ствари (што је одлика и данас доминантног модела).

Осим тога, дефиниција окупације је била потпунија у ОИЗ, него у СГЗ и ОАГЗ, јер уз факат узимања ствари у посед изричито садржи и намеру окупанта за присвајањем, као обавезни предуслов стицања својине (што је такође значајна одлика савремених законских одређења окупације).¹⁸

3. Појам и системско место нормирања окупације у домаћем праву

Окупација (*lat. occupatio*) представља радњу заснивања својине на покретним стварима које немају власника, а то су изворно ничије или напуштене ствари, која настаје узимањем ствари у самосталну непосредну државину лица, тзв. окупанта, а са вољом да се на њој заснује својина. Називи који се у литератури још користе за овај начин стицања својине су и: присвајање, присвојење, заузимање и сл.¹⁹ За разлику од појединих специфичних оригинарних начина стицања својине који нису нормирани у домаћим позитивним прописима, те представљају правну празнину (пр. стицање својине налазом скривеног блага) или оних који јесу нормирани, али старим, превазиђеним подзаконским актима (пр. стицање својине налазом изгубљене ствари), окупација јесте регулисана у српском важећем праву и то у ЗОСПО-у, као *lex generalis*-у домаћег стварног права.

Реч је о особеном оригинарном начину стицања својине²⁰ по основу самог закона у ужем смислу (непосредно *ex lege*) и то искључиво на напуштеним покретним (не и на непокретним) стварима,²¹ једностраним правним актом прибавиоца (тзв. апсолутно стицање својине).²² Ствари које се у пракси најчешће присвајају на овај начин су мање вредне покретне ствари, попут: прочитаних новина, књига, хартије, изношених ципела, одеће, остатака хране и

¹⁷ Видети: чл. 842-843 ОИЗ („Пошто у Црној Гори нема земље за коју се не би знало чија је...“).

¹⁸ Уп: пар. 228 СГЗ, пар. 381 ОАГЗ и чл. 842 ОИЗ.

¹⁹ Бартош, М., Марковић, Л., *Стварно право*, Београд, 1936.

²⁰ Оригинарно стицање својине, насупротив деривативном, означава изворно стицање својине на ствари, на основу засебног чињеничног скупа предвиђеног законом, а не извођењем својине од правног претходника.

²¹ Чл. 32 ЗОСПО: „На покретну ствар коју је њен власник напустио, право својине стиче лице које је узело ту ствар у државину са намером да је присвоји (окупација), ако законом није другачије одређено. На непокретности се не може стећи право својине окупацијом.“

²² Ковачевић-Куштримовић, Р., Лазић, М., *Стварно право*, Ниш, 2009, стр. 124.

сл., а које су остављене на типичним местима попут: контејнера, улице, клупе у парку и сл.

4. Ствари које могу бити предмет окупације

1. *У домаћем праву.* Да би одређена ствар могла да буде стечена у својину окупацијом, она мора бити: 1) покретна (и то самостална и индивидуално одређена); и 2) спадати у категорију ствари које нису у промету (*res extra commercium*), иако би то могле бити. Постоји више категорија ствари које нису у промету, а за стицање окупацијом подобне су само оне од тих ствари, које су ничије, тј. које *немају власника*.²³ У ничије ствари начелно спадају две категорије ствари: а) изворно ничије и б) дерелинквиране (напуштене) ствари.²⁴

2. *У појединим страним решењима.* У домаћем позитивном праву (ЗОСПО) непокретне ствари изричито су искључене²⁵ од могућности стицања окупацијом. Напуштене непокретности по сили закона прелазе у режим јавне (државне) својине тренутком њиховог напуштања²⁶ (уз обавезну екстабулацију претходног власника из јавног регистра). Таква је ситуација и у регулативама у нашем најближем окружењу, са којима делимо заједничку правну традицију.²⁷

Међутим, за разлику од тог доминантног решења, у неким страним регулативама, попут швајцарске²⁸ и немачке,²⁹ предвиђено је да је под законом

²³ Више о томе у: Gavella N. и др., *Стварно право*, Загреб 1998, стр. 367 и даље; Бабић, И., *Увод у грађанско право и стварно право*, Приручник за правосудни испит, Београд, 2016, стр. 315.

²⁴ Више о томе у: Стојановић, Д., Поп-Георгиев, Д., *Коментар Закона о основама својинско-правних односа*, Београд, 1980, треће издање, чл. 32, стр. 106; Гамс, А., *Основи стварног права*, Београд, 1971, стр. 282; Стојановић, Д., *Стварно право*, Крагујевац, 1998, стр. 139. Видети став судске праксе о овом питању: Пресуда Врховног суда Војводине, Рев. 363/90 од 23. V 1990.

²⁵ Детаљније о томе у: Бабић, И., *Стицање својине на напуштеним стварима и стварима одсутних лица*, Избор судске праксе, бр. 11/95, стр. 8-9.

²⁶ Чл. 46 ст. 3 ЗОСПО. Видети: чл. 13 Закона о промету непокретности, Сл. гласник РС, бр. 93/2014, 121/2014 и 6/2015.

²⁷ Видети: чл. 131 Закона о власништву и другим стварним правима Хрватске (ЗВДСП), Народне новине РХ, бр. 91/96; чл. 50 Стварноправног законика Словеније, Урадни лист, бр. 87/02; чл. 63 Закона о својинско-правним односима Црне Горе из 2009. (ЗСПО), Сл. лист ЦГ, бр. 19/09; чл. 118 Закона о стварним правима Републике Српске, Сл. гласник РС, бр. 124/2008, 3/2009 - испр., 58/2009, 95/2011, 60/2015, 18/2016 - одлука УС, 107/2019, 1/2021 - одлука УС и 119/2021 - одлука УС; чл. 133 Закона за сопственост и други стварна права Републике Северне Македоније, Службен Весник, бр. 18/2001.

²⁸ Видети: чл. 658 Швајцарског грађанског законика (ШГЗ) из 1907. (*Schweizerisches Zivilgesetzbuch*). Aneignung: (1) „Die Aneignung eines im Grundbuch eingetragenen Grundstückes kann nur stattfinden, wenn dieses nach Ausweis des Grundbuches herrenlos ist. (2) Die Aneignung von Land, das nicht im Grundbuch aufgenommen ist, steht unter den

одређеним условима дозвољено стицање приватне својине окупацијом и на непокретностима без власника.³⁰ Ово је потенцијално занимљиво решење и за српско право *de lege ferenda* уз вишеструку аргументацију: сврсисходност проширења дозвољеног објекта окупације, Уставна једнакости својинских облика (овде државне и приватне својине), чак и примат приватне својине у савремено доба, због адекватнијег старања о окупираној непокретности и др.

5. Разграничење ничије (напуштене) ствари од сличних појмова

Објекат окупације према ЗОСПО-у су дерелинквиране покретне ствари, као категорија ничијих ствари, а њих је значајно разликовати од неколико сродних појмова и то су: скривено благо, остале сакривене ствари и изгубљене ствари. У циљу потпуног дефинисања ничије ствари, значајно је одредити и шта није ничија ствар, иако на њу по одређеним елементима подсећа. Ово је важно, јер у случају налаза сродних категорија ствари важе другачија законска правила и различите правне последице налаза – стварноправне и облигационоправне.

5.1. Разграничење напуштене ствари од скривеног блага

Дерелинквирану ствар треба најпре разликовати од *скривеног блага*.³¹ Сличности између ове две категорије ствари су у следећем: обе су покретне,³² самосталне и обе су биле претходно у нечијој својини. Разлике, међутим, постоје у многим другим елементима, као што су: - да ли је престала државина

Bestimmungen über die herrenlosen Sachen“. Интернет адреса: <https://www.swissrights.ch/gesetz/Artikel-658-ZGB-2020-DE.php>.

²⁹ Видети: пар. 928 Немачког грађанског законика (НГЗ) из 1896. (*Bürgerliches Gesetzbuch - BGB*): «(1) *Das Eigentum an einem Grundstück kann dadurch aufgegeben werden, dass der Eigentümer den Verzicht dem Grundbuchamt gegenüber erklärt und der Verzicht in das Grundbuch eingetragen wird.* (2) *Das Recht zur Aneignung des aufgegebenen Grundstücks steht dem Fiskus des Landes zu, in dem das Grundstück liegt.*“ Интернет адреса: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

³⁰ Тако и: Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999, стр. 118.

³¹ Више о томе у: Павићевић, А., *Појам скривеног блага*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 2, Крагујевац, 2014, стр. 323-338; Pavićević, A., *Finding of treasure trove in Comparative law and in future Serbian law*, у: Đorđević Slavko (ur.), Vladetić, Srđan (ur.), Labudović Stanković, Jasmina (ur.), *Law in the process of globalization: Collection of papers contributed on the occasion of 40th anniversary of the Faculty of Law of the University of Kragujevac*, Faculty of Law, University of Kragujevac, 2018, стр. 375-389.

³² Чл. 32 ст. 2 ЗОСПО

и својина ранијег власника на ствари или не; - својства ствари; - тзв. «временска» димензија појма (дужина временског периода у ком је ствар незбринута); својства места налаза ствари, итд.

1) Прва разлика је у *престанку државине у случају дереликције ствари*, услед вољног одрицања власника од својине манифестованог напуштањем државине на њој.³³ Теоријски посматрано, у случају вољног скривања, државина и својина одређеног лица на скривеном благу постоји све до момента његовог налаза, када се заснива нова, државина налазача: у часу смрти скривача као држаоца, државину и својину на скривеној ствари по сили закона стиче његов наследник и тако кроз време. Суштина је у томе да идентитет тих лица не можемо открити због дугог протекла времена, почев од скривача, услед чега се не зна ко је власник ствари. Идентитет (бившег) власника често не можемо открити ни за напуштене ствари, али је за њих бар извесно да власника ни држаоца немају. Суштински, на скривеној ствари својина одређеног лица и даље постоји, али је власника немогуће идентификовати, па се ново стицање својине дешава потискивањем претходникове својине и стицањем сопствене на основу другачијих чињеница него код напуштене ствари.

2) Још уочљивија разлика између ове две врсте ствари је следећа: одлика ствари које се стичу по правилима о прибављању скривеног блага је да имају *својство драгоцености*, које уз то могу имати и *својство културног добра*, што их чини додатно вредним; док се дерелинквирати, а потом и стећи окупацијом, може свака ствар без обзира на своју вредност, укључујући и драгоцености (иако су по правилу у пракси у питању ствари мање вредности). То значи да су број и врсте ствари које се могу напустити већи од врста ствари које се могу третирати као скривено благо.

3) За дереликцију, тј. напуштање својине на ствари неопходан услов је *пословна способност лица*, док је сакривање блага фактичка радња (коју може предузети и пословно неспособно лице).

4) За разлику од скривеног блага које је «тако дуго лежало скривено» да се његов сопственик више не може пронаћи, код напуштене ствари нема те *временске димензије*, тј. ирелевантно је колико је дуго ствар напуштена, као и ко је претходни власник и да ли је у животу, пошто се он права својине на њој одрекао.

5) Коначно, место њиховог налаза је различито: дереликција ствари се најчешће реализује бацањем ствари на приступачно место, чиме она остаје доступна трећим заинтересованим лицима за потенцијално (лако) присвајање, док се скривено благо налази на скровитом месту, како не би било доступно трећим лицима, са намером да се поново има у апрехензији. Сакривањем се дакле, манифестује намера супротна напуштању – да ствар не може пронаћи друго лице.

³³ Попов, Д., *нав. чланак*, стр. 368.

Постоје аутори³⁴ који су због извесних сличности које постоје између ове две категорије ствари - ничију ствар и скривено благо оценили као правно најсличније институте, те предлагали да се правна празнина која постоји у домаћем праву у вези са стицањем својине налазом скривеног блага попуни - применом аналогије са решењем ЗОСПО-а које важи за окупацију ничијих ствари. Међутим, ово схватање занемарује кључне разлике које постоје између ова два института.

Наиме, код дереликције власник више не жели својину - што манифестује вољним напуштањем државине. Пошто је напуштање својине невидљиво, законом је као предуслов дереликције предвиђено напуштање државине, као овлашћења без кога је вршење својине онемогућено. Напуштање ствари значи одрицање државине на њој, квалификовано «нежељењем својине над њом», како поједини аутори одређују правну радњу дереликције.³⁵ А то је управо кључни елемент који не одликује скривено благо. Отуда сматрамо неоснованом примену аналогије са напуштеним стварима, јер нема довољно правне сличности између ове две категорије ствари.

5.2. Разграничење напуштене ствари од осталих сакривених ствари

Напуштена ствар само на први поглед може подсећати на сакривену ствар. Наиме, сакривена ствар је она коју је држалац одложио на одређено место које није свакоме приступачно и коју може пронаћи само он или лице коме држалац то место открије. Иако је такође реч о покретној ствари мање вредности са којом нема тренутне просторне везе, државина на њој ипак није престала, јер општа државинска воља скриваоца (власника) и даље постоји. Држалац (власник) зна где се сакривена ствар налази и планира поново да је има у својој апрехензији, за разлику од дереликције (напуштања) ствари, где је намера дотадашњег власника ствари супротна.

5.3. Разграничење напуштене ствари од изгубљене ствари

Дерелинквирану ствар треба разликовати и од *изгубљене ствари*. Иако су обе ствари (у већини земаља искључиво) покретне и државина власника престаје у оба случаја, кључна разлика је у вољном, односно невољном губитку

³⁴ Видети више у: Ђорђевић, А., *Налазак изгубљених ствари и блага*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1-2/2006, стр. 268.

³⁵ Бабић, И., *нав. чланак*, стр. 8. Државина се несумњиво прекида и у случају остављених ствари од стране лица избеглог из места пребивалишта услед принуде, страха за живот... што не значи престанак права својине над њима (управо због одсуства намере одрицања).

исте (услед случаја или више силе). Наиме, дотадашњи држалац напуштене ствари може знати где се ствар налази или не, али губитак државине није последица случаја или више силе, нити је невољан - што су својства изгубљене ствари. Власник изгубљене ствари не зна где се његова ствар налази, а до ње може поново доћи само ако је неко пронађе и ако власник у одређеном року сазна да је ствар нађена.

Са друге стране, напуштањем ствари добровољно престаје државина, чиме се недвосмислено манифестује и жеља за престанком својине дотадашњег власника (било да он зна где се ствар налази или не).³⁶ Стога је разлика и у чињеници да је за дереликцију неопходан услов – пословна способност, док је губитак ствари фактичка радња, која може да се догоди сваком држаоцу, па и пословно неспособном лицу.

6. Закључак

Окупација је аутентични начин оригинарног стицања својине непосредно на основу закона у ужем смислу – на покретним стварима без власника (у доминантном моделу европских регулатива) и то, изворно ничијим или напуштеним, узимањем у самостални (својински) посед³⁷ окупанта са намером стицања својине.³⁸ Део доктрине закључује да стицање својине окупацијом на ничијим, по правилу напуштеним стварима, најчешће у пракси није у већој мери економски привлачно, јер није реч о вредним покретностима. Ипак, сматрамо да то није увек случај, јер објекат окупације могу бити и врло вредне ствари, а у упоредном праву, како је у раду приказано, то могу бити не само покретне, већ и непокретне ствари, због чега је очигледно да није реч о неком начину стицања својине минорног значаја, коме у закону не треба дати превише простора, напротив.

У питању је институт са: 1) дугом правном традицијом, још од римског права (један је од најстаријих начина стицања својине), који је постојао и био врло практикован кроз време у свим европским регулативама, па тако и у некадашњем српском праву; 2) који је и данас регулисан у ЗОСПО-у (за разлику од неких сродних института – попут стицања својине налазом изгубљене ствари, сакривене ствари или скривеног блага, који у њему нису нашли своје место, иако представљају аутентичне оригинарне начине стицања својине).

Код стицања својине окупацијом на ничијој ствари фигурира пре свега један стварноправни интерес који би требало нормом и заштитити – а то је

³⁶ Попов, Д., *нав. чланак*, стр. 368.

³⁷ Платојевић, Н., *Стварно право у пракси*, Крагујевац, 2012, стр. 89.

³⁸ Тако и: Trabucchi, *Occupazione*, Enc. Dir., XXIX, стр. 621; Costanzo, *Occupazione*, Enc. Giur. Treccani, XXI, 1990. Нав. према: Рашовић, З., *Коментар Закона о основама својинско-правних односа са судском праксом*, Подгорица, 2002, стр. 381; Више у: Koziol, H., Welsch, R., *Gründriss des bürgerlichen Rechts*, Wien, 1988, стр. 88-90.

интерес окупанта, тј. лица које је овакву ствар пронашло и узело у посед у жељи да је присвоји и да тиме постане титулар нове приватне својине на њој. Оваквим правним епилогом је задовољен: а) приватни интерес окупанта, који бива «награђен» својином на ствари коју је пронашао и «заузео за себе»; као и б) општи друштвени интерес – да све ствари буду присвојене, како би биле спашене од пропадања и како би поново постојале у правном промету као роба. Дакле, кључни *ratio legis* нормирања института окупације је заштита и усклађивање односа фактичког и правног стања ствари. Докле год буде могућности за напуштањем права својине (а биће је због начела аутономије воље и диспозиције странака у грађанском праву), постојаће и потреба за присвајањем дерелинквираних ствари (у складу са истим овим грађанскоправним начелима).

Стога је значајно и *de lege ferenda* адекватно нормирати овај институт, у циљу правне сигурности, на системски правом месту као: особени оригинаран начин стицања својине на покретним, а по нашој оцени, потенцијално и на непокретним ничијим стварима (уз законом предвиђене услове и процедуру), уз испуњење осталих чињеница предвиђених законом, а то су: воља и намера окупанта, који прате предузимање његове апрехензионе радње и државина одређених квалитета.

У том смислу, решења израђених предлога закона за будуће српско грађанско право можемо оценити позитивно, а нарочито решење Нацрта из 2011. које се чини потпунијим. Поздрављамо настојање предлагача да законски текст буде прецизиран у односу на сада важеће решење (називом института, врстом државине окупанта, ширим објектом присвајања - ничија ствар, а не само напуштена; увођењем обориве претпоставке да се у сумњи сматра да је ствар изгубљена, а не напуштена; и увођењем нове, законске врсте окупације „присвајање уз дозволу“).³⁹ Ипак, као пропуст предлагача два домаћа нацрта препознајемо изостанак прецизније регулативе о појединим специфичним категоријама потенцијално ничијих ствари, попут нормирања статуса припитомљених одбеглих животиња, одбеглог роја пчела, па чак и напуштеног сувласничког удела на покретности. Ово би уједно било и у духу домаће правне традиције, јер је некадашње решење СГЗ-а обиловало конкретним решењима за окупацију особених категорија ничијих ствари.

Осим тога, решења појединих страних регулатива (попут НГЗ и ШГЗ), по којима су и непокретности дозвољени објект стицања окупацијом сматрамо занимљивим и за српско будуће право, јер значајно проширују дозвољене предмете присвајања, што максимално погодује интересу потенцијалног окупанта.

Коначно, сви претходно наведени елементи појма ничије (уже – напуштене) ствари, као подобног објекта за стицање својине окупацијом, јасно

³⁹ О тзв. „везаној“ окупацији видети у: Визнер, Б., *Коментар Закона о основним власничко-правним односима*, Загреб, 1980, чл. 32, стр. 198.

разграничавају ову категорију ствари од изгубљене ствари, скривеног блага или обичне сакривене ствари (а према различитим елементима – вољни или невољни престанак поседа и својине претходног власника на ствари, места присвајања или налаза, тзв. „временска димензија појма“, вредност и врста ствари и сл.). Ово разликовање је нужно пре свега због примене различитих прописа којима су уређени ови особени начини стицања својине и иницирања различитих облигационоправних и стварноправних последица (налазачка награда и накнада трошкова налаза, односно стицање својине на ствари) за инволвирана лица –налазача, односно окупанта.

*Aleksandra Pavićević, Ph.D., Assistant Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

DETERMINATION OF NOBODY'S PROPERTY FROM RELATED CATEGORIES IN THE CONTEXT OF ACQUISITION OF PROPERTY BY OCCUPATION

Summary

By using the normative, historical, comparative and axiological method, the author examines nobody's objects - as an object of property acquisition through occupation, starting with Roman law, until today. The focus of the analysis is the solution of the occupation in Serbian positive law in terms of what is allowed: the object, the subject, the conditions for acquiring property, as well as the explanation of the ratio legis of the institute. In addition, the paper provides a brief overview of some foreign positive legal solutions, in order to locate the advantages and disadvantages of the domestic one, while pointing out the solutions contained in the proposals of the future Serbian civil law. The paper contains an explanation of the elements of the concept of nobody's property, as a permitted object of occupation, in order to define it positively, with a precise demarcation from related institutes (negative definition), namely: hidden treasure, ordinary hidden property and someone else's lost property. The difference between the compared institutes is significant due to the different legal consequences that arise from the appropriation of someone's property, on the one hand, and those (real and obligation law) consequences that arise from different types of findings of the three remaining categories of objects, as special ways of original acquisition of property. Finally, the author presents arguments in support of the possible extension of the object of occupation in domestic law de lege ferenda to immovable objects, as well as further affirmation of the institute in practice.

Key words: *occupation (appropriation); nobody's property; abandoned object; lost object; ordinary hidden object; treasure trove.*

Литература

- Бабић, И., *Стицање својине на напуштеним стварима и стварима одсутних лица*, Избор судске праксе, бр. 11/95.
- Бабић, И., *Увод у грађанско право и стварно право*, Приручник за правосудни испит, Београд, 2016.
- Бартош, М., Марковић, Л., *Стварно право*, Београд, 1936.
- Визнер, Б., *Коментар Закона о основним власничко-правним односима*, Загреб, 1980.
- Gavella N. и др., *Стварно право*, Загреб, 1998.
- Гамс, А., *Основи стварног права*, Београд 1971.
- Donahue, Ch., *Noodt, Titius, and the Natural Law School: The Occupation of Wild Animals and the Intersection of Property and Tort*, Satura Robert Feenstra (Hrsg. J. A. Ankum, J. E. Spruit, F. B. J. Wubbe), Fribourg, 1985.
- Ђорђевић, А., *Окупација (присвојење) као начин прибављања својине*, Архив за правне и друштвене науке, год. 1, књ. 1, бр. 3/1906.
- Ђорђевић, А., *Налазак изгубљених ствари и блага*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1-2/2006.
- Ковачевић-Куштримовић Р., Лазић, М., *Стварно право*, Ниш, 2009.
- Kozioł, H., Welsch, R., *Gründriss des bürgerlichen Rechts*, Wien, 1988.
- Lambertini, R., *Erepta a bestiis e occupazione*, Labeo, 30, no. 2/1984.
- McLeod, G., *Wild and tame animals and birds in Roman law*, New Perspectives in the Roman Law of Property, Essays for Barry Nicholas (ed. P. Birks), Oxford, 1989.
- Павићевић, А., *Појам скривеног блага*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 2, Крагујевац, 2014.
- Pavićević, A., *Finding of treasure trove in Comparative law and in future Serbian law*, у: Ђорђевић С., (ур.), Владетић, С., (ур.), Labudović Stanković, J., (ур.). *Law in the process of globalization: Collection of papers contributed on the occasion of 40th anniversary of the Faculty of Law of the University of Kragujevac*, Faculty of Law, University of Kragujevac, 2018.
- Планојевић, Н., *Стварно право у пракси*, Крагујевац, 2012.
- Полојац, М., *Српски грађански законик и одредбе о присвајању дивљих животиња: рецепција изворног римског права*, Анали Правног факултета у Београду: тромесечни часопис за правне и друштвене науке, год. 60, бр. 2/2012.
- Полојас, М., *Gaius, Hadzic and occupatio of wild animals: classical Roman law in the Serbian Civil Code*, Fundamina: a Journal of Legal History, Vol. 20, no. 2/2014.
- Попов, Д., *Стицање права својине окупацијом ствари*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2/2008.
- Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2002.
- Рашовић, З., *Коментар Закона о основама својинско-правних односа са судском праксом*, Подгорица, 2002.
- Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999.
- Станковић, Е., Владетић, С., *Оскупација од римског до савременог српског права*, Правни живот, год. 67, књ. 608, бр. 10/2018.
- Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Крагујевац, 2017.
- Стојановић, Д., Поп-Георгиев Д., *Коментар Закона о основама својинско-правних односа*, Београд, треће издање, 1980.
- Стојановић, Д., *Стварно право*, Крагујевац, 1998.

Стојчевић, Д., *Римско приватно право*, Београд, 1985.

Trabucchi, A., voce *Occupazione* (diritto privato), in. *Enc. dir.*, XXIX, Milano, 1979.

Costanzo, *Occupazione*, Enc. Giur. Treccani, XXI, 1990.

Важећи домаћи закони

Закон о основама својинско-правних односа Републике Србије, Сл. лист СФРЈ, бр. 6/1980, 36/1990; Сл. лист СРЈ, бр. 29/1996; Сл. гласник РС, бр. 115/2005 – други закон.

Закон о промету непокретности, Сл. гласник РС, бр. 93/2014, 121/2014 и 6/2015.

Важећи страни закони

Немачки грађански законик (НГЗ) из 1896. (*Bürgerliches Gesetzbuch - BGB*). Интернет адреса: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

Швајцарски грађански законик (ШГЗ) из 1907. (*Schweizerisches Zivilgesetzbuch*). Интернет адреса: <https://www.swissrights.ch/gesetz/Artikel-658-ZGB-2020-DE.php>.

Закон о својинско-правним односима Црне Горе из 2009. (ЗСПО), Сл. лист ЦГ, бр. 19/09.

Закон о власништву и другим стварним правима Републике Хрватске (ЗВДСП), Народне новине РХ, бр. 91/96.

Стварноправни законик Републике Словеније, Урадни лист, бр. 87/02.

Закон о стварним правима Републике Српске, Сл. гласник РС, бр. 124/2008, 3/2009 - испр., 58/2009, 95/2011, 60/2015, 18/2016 - одлука УС, 107/2019, 1/2021 - одлука УС и 119/2021 - одлука УС.

Закон за сопственост и други стварна права Републике Северне Македоније, Службен Весник, бр. 18/2001.

Нацрти (домаћи и страни)

Преднацрт грађанског законика Србије, доступан на интернет адреси: <http://www.propisi.com/prednact-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html>.

Нацрт законика о својини и другим стварним правима Србије из 2011. интернет адреса: <http://arhiva.mpravde.gov.rs/cr/news/vesti/zakonik-o-svojini-i-drugim-stvarnim-pravima-radni-tekst.html>.

Draft Common Frame of Reference из 2008. (DCFR), Нацрт заједничког референтног оквира за европско приватно право, интернет адреса: <https://sakig.pl/wpcontent/uploads/2019/01/dfcr.pdf>.

Прописи који су се некада примењивали на територији Републике Србије

ОАГЗ - Општи Аустријски грађански законик из 1811.

СГЗ - Грађански законик за Краљевину Србију из 1844.

ОИЗ - Општи имовински законик за Црну Гору из 1888.